

TARP VIDURAMŽIŲ IR NAUJŲJŲ LAIKŲ, ARBA KADA „UŽTEKĖS LIETUVAI LAIMĖS SAULUTĖ“ (JULIJONAS LINDĖ-DOBILAS)

Gintaras Lazdynas

Literatūros istorijos ir teorijos katedra

Šiaulių universitetas

P. Višinskio 38, Šiauliai

El. p. GintarasLazdynas@gmail.com

Užmirštasis Dobilas

Sunku paaiškinti, kodėl Julijonui Lindei-Dobilui teko nepelnytai menka vieta lietuvių literatūros istorijoje – jis nebuvo rašytojas, dėl kurio meninių idėjų kritikai keltų audringas diskusijas, o eiliniai skaitytojai negesintų žiburio, neperskaitę paskutinio jo romano ar dramų puslapio (Keliuotis 1997: 222). Rašytojo nepopuliarumą Juozas Keliuotis, buvęs Dobilo mokinys Panevėžio gimnazijoje, aiškino tuo, kad rašytojas, užuot pasukęs „triukšmingo dinamiško kovotojo“ keliu, pasirinko pasyvų „tylaus susimąščiusio artojėlio“ vaidmenį (ten pat). Tačiau kaip tada paaiškinti, kad ir praslinkus kone aštuonioms dešimtims metų nuo rašytojo mirties ir visoms anų laikų estetinių pakraipų kovoms ramiai nugulus literatūros istorijos atmintyje, Dobilo kūrybos vertinimas nė kiek nepasikeitė. Net ir proginė 2002 m. konferencija, paskiros Alfonso Andriuškevičiaus, Juozo Stonio, Almanto Samalavičiaus studijos ar neišvengiami straipsniai literatūros istorijos leidiniuose negelbsti padėties – pirmojo lietuvių psichologinio ir socialinio romano „Blūdas“ (1912) autorius Julijonas Lindė-Dobilas taip ir lieka lietuvių literatūros istorijos paraštėse.

Literatūrinę Dobilo lemtį bene tiksliausiai atspindėjo Vinco Mykolaičio-Putino laikysena – 1936 m. išleistoje stambios apimties „Naujojoje lietuvių literatūroje“ vietos užteko vos ne visiems bent po eilutę lietuviškai parašiusiems „raštininkams“, tačiau Dobilo literatūriniai nuopelnai buvo visiškai nutylėti. Tačiau po ketverių metų Putinas vis dėlto išsamiai išanalizuoja Dobilo romaną, vidinę giminystę, su kuriuo jau buvo nustatęs Juozas Ambrazevičius¹. Metais anksčiau Putinas, ko gero, nesąmoningai apčiuopė pagrindinę Dobilo svetimumo lietuvių kultūriniam mentalitetui ir jo nutylėjimo priežastį: rašytojų draugijos suvažiavime pagerbdamas neseniai mirusius rašytojus Dobilą jis pavadino sąmoningiau-

siu *idealizmo* skelbėju, kurio visa literatūrinė veikla buvo grįsta „lietuviškojo charakterio reiškinių ieškojimu bei komentavimu ir lietuviškojo tautinio Renesanso skelbimu“ (Mykolaitis-Putinas 1962: 84). Saldus svaigūmas, kurį Vaižgantas vadino romantiniu idealizmu, nelabai derinosi su Dobilo kartais labai karčiomis išvadomis. Dobilas mąstė ne taip kaip kiti. Ir pats jis aiškiai jautė, kad estetikoje pasuko niekieno dar nevaikščiotu, bet lietuvių tautai gyvybiškai svarbiu, nors ir svetimu, keliu. Laiške „Akademiko“ redaktoriui Antanui Valiukėnui jis džiaugėsi, kad „iš mūsų jaunuomenės jau atsiranda, kurie mano mintis gerai supranta“, o savo straipsnių populiarumą „Akademike“ aiškino tuo, kad jaunoji lietuvių intelektualų karta norėtų „giliau pažvelgti į dalyko esmę“, tačiau tam ji nėra pakankamai paruošta, o gilintis į dalyko esmę trukdo surembėjęs polinkis į paviršutiniškumą, liga, kuria serga vyresnioji karta ir kuria jau užsikrėtusi jaunuomenė (Lindė-Dobilas 1999: 294). Jaunuomenė graibstė „Akademiko“ numerius su Dobilo kritikos darbais, tačiau didesnio poveikio formuojant lietuvių kultūrinę mentalitetą tie darbai nedarė. Net ir Dobilo mokiniai, kurie, pasak Keliuočio, vėliau išpopuliarino Dobilo vardą, ėjo savais, bet ne mokytojo idealistinės pasaulėvokos nubrėžtais keliais.

Į estetikos ir literatūrinės kritikos teritoriją Dobilas įžengė jau po to, kai Lietuva atgavo politinę nepriklausomybę ir įsitraukė į civilizuotą Vakarų Europos bendruomenę, įžengė tam, kad kartu su visais prisidėtų prie bendro darbo. Tačiau prie bendro daugiabalsio choro Dobilas nepriėjo – jis ėjo savu keliu ir, kaip teigė jau Keliuotis, savitai sprendė lietuvių tautai iškilusias tautinės egzistencijos problemas. Ši mąstysenos savitumą bus nulėmęs netikėtas likimo posūkis, atvedęs Julijoną Lindę į Latviją: auklėjimas vokiečių kultūrinės tradicijas puoselėjančioje Kuldigos vokiečių gimnazijoje, nuolatinė sąveika su liuteroniškąja aplinka, pagaliau, geras vokiečių kalbos mokėjimas Dobilui atvėrė lietuviams neįprastus kultūrinius horizontus, kurie leido, kaip ir Rytų filosofija susidomėjusiam Vydūnui, į daiktus ir reiškinius pažvelgti nauju kampu. Jis nepritarė nei tiems, kurie įžvelgė utopines lietuvių tautos galimybes, tvirtindami, kad Lietuva yra „neribotų galimumų šalis“ (Keliuotis 1928: 406), nei tiems, kurie nervingai smerkė lietuvių kultūros reiškinius, imdami Lietuvą vadinti „parapijinės kultūros pelke“, „visuomene be praeities, be atsiminimų, be tradicijų“ (Juodelis 1929: 77). Abiem atvejais tai buvo momentinis – šios akimirkos – tapatumo / netapatumo konstatavimas, neįtraukiantis dvasinio augimo dėmens.

Kurti kultūrą lietuviams nereiškė eiti į nežinią, iš anapus tikrovės į dienos šviesą traukti nežinomas ir nebuvusias kultūrinės formas. Visos formos jau, regis, buvo sukurtos ir įgavusios apčiuopiamą pavidalą Vakarų Europoje. Kurti kultūrą nereiškė sekti senovės Kinijos, Indijos ar antikos kultūra – jos buvo per daug nutolusios nuo Lietuvos laike ar erdvėje ir dėl to negiminingos bei svetimos mums. Niekas nekalbėjo ir apie savitą lietuvių tautos kultūrą, kuri galėtų Europai pasiūlyti atsinaujinimo galimybę, nes tokios ambicijos būtų reiškusios elementaraus kuklumo stoką, nederančią atsilikusiai tautai. Nieko netenkino ir esamas kultūrinis lygis, kuris vaidintas nekultūringumu, o tai reiškia, kad lietuvių akys kryo į kitų tautų kultūrą kaip į vienintelę tikrą, geidžiamą, sektiną. Atrodo, kad vienintelė visiems priimtina galimybė tebuvo pasiekti europietiškoji lygį, įsiliesti į Europos tautų bendruomenę ir prisiliesti prie pirmaujančių tautų. Taip susiformavo neurotiškas kultūrinis netapatumas, nubrėžęs lietuviškojo dvasinio konflikto pobūdį – europietiškoji tikrovė tebuvo toli ma nepasiekiamas svajonė, – kuris bent pradiniu etapu pasmerkė lietuvių kultūrą epigonizmui.

Daugelis Dobilo amžininkų aiškiai regėjo realų Lietuvos atsilikimą, tačiau dėl jo kaltino kitas tautas, klaista ir jėga pagrobusius Lietuvos didybę, ar tautiečius, palūžusius doroviškai ir išsižadėjusius savų idealų. Lietuvos didybė buvo reali, tačiau paslėpta nuo civilizuoto pasaulio akių. Dobilas apie Lietuvą kalba iš esmės kaip apie menką tautą ir atsilikusį viduramžišką kraštą, o ne „didvyrių žemę“. Lietuva turi visas potencijas ir netgi prievolę *ateityje* tapti tokia pat kaip ir iškiliausios Europos tautos, bet *dabar* ji yra menka ir atsilikusi. Vis dėlto Dobilas nenuleidžia rankų. Platus pasaulinės kultūros kontekstas, taip pat gebėjimas nesureikšminti išorinių apraiškų ir už jų ieškoti esmės milžiniško kultūrinio Lietuvos atsilikimo akivaizdoje verčia Dobilą karštligiškai ieškoti europietiškojo kultūrinio vystymosi dėsningumą, kuriems turi paklusti ir kurie išgelbės Lietuvą. Pamatinis dėsningumas skelbė būtinybę tuščią tautos indą užpildyti atitinkamu dvasiniu turiniu, o ne mechaniškai kopijuoti išorines kultūrinės formas. Nepakankamai subrendusi dvasia negali atpažinti labiau subrendusios dvasios kūrinį. Tautos branda užtrunka daugelį metų ir net šimtmečių. Greito pakilimo iki europietiškojo kultūros aukštumų nežadėjo ir Dobilas. Jau vien dėl to jo pažiūros negalėjo būti populiarios ir patrauklios.

Pagyvensime – susidarysime

Dobilas yra vienas autentiškiausių savo laiko lietuvių mąstytojų ta prasme, kad jis ne tiek kartojo svetimas išmoktas mintis, kiek savoms mintims ieškojo giminingo europietiškosios kultūrinės minties konteksto. Jis buvo apsišvietęs, bet vis dėlto diletantas, neįgijęs rimtesnio sisteminio literatūrinio išsilavinimo, ir iki pat 1922 m. literatūros mokslo srityje neturėjęs aiškesnės sistemos be tos, kurią suteikia bendras išprusimas ir, kaip sakė Vaižgantas, „simunarijėlė“. Reti Maeterlincko, Mickevičiaus paminėjimai laiškuose anaip tol dar nerodo didelio apsiskaitymo ar aukštos estetinės kultūros, o keletas pasikartojančių Goethe'ės citatų, kurios, beje, ne visada tikslios, greičiau jau byloja paviršutinišką ir gana siaurą pažintį, jeigu tai galima pavadinti pažintimi, su Goethe'ės estetinėmis idėjomis (Bajarūnienė 2003: 16).

Rimčiau domėtis teorinėmis literatūros problemomis Dobilą paskatino staigus gyvenimo lūžis, įvykęs 50-aisiais gyvenimo metais, kai Dobilas stačia galva pasineria į naują intelektualinę veiklos sritį – prumeruojasi reikšmingiausias Vokietijoje leidžiamus mokslinius žurnalus, siunčiasi grožinės ir mokslinės literatūros, rašo straipsnius ir studijas, skaito paskaitas. Imdamasis literatūros studijų rašytojas buvo pakankamai susiformavusi asmenybė, kurios jaunatvišką idealizmą seniai jau pakeitė skausminga gyvenimiška patirtimi grįstas blavus protas. Jis turėjo susiformavusį estetinį skonį, gyvenimo filosofiją, tvirtą ir principingą požiūrį į daugelį dalykų, turėjo subrandintą dvasią, kuriai reikėjo pačiai susirasti formą. Dobilo asmenybės branda nesutapo su jo estetinių pažiūrų formavimusi. Ne meninės Taine'o, Dilthey'aus, Croce'ės, Goethe'ės, Schillerio idėjos formavo Dobilo pažiūras, ne svetimas idėjas rašytojas paverčia savomis mintimis, bet priešingai, kultūrine prasme gana siaurą asmeninę savo patirtį įvelka į pasaulinės literatūros, estetikos, filosofijos formas, pritraukia artimas idėjas, atpažįsta ir padaro jas savomis, t. y. ta visuotine forma, kuri labiausiai tiko reikštis egzistencinei Dobilo patirčiai. Toks asmeninio subjektyvumo dominavimas uždėjo ryškų antspaudą Dobilo estetinėms pažiūroms.

Apie 1921 m. noras dirbti kūrybinį literatūrinį darbą kunigavimą Dobilui pavertė slegiančia našta. Net ir kunigų trūkumas naujai įkurtoje Rygos vyskupijoje verčia jį ne pasiraitytus sutanos rankoves kibti į sunkų darbą, bet ieškoti išsivadavimo. Laiške „Skaitymų“ redaktoriui Vincui Krėvei 1921 m. gegužės 19 d. Dobilas pasižada mielai bendradarbiauti literatūrinėje spaudoje ir desperatiškai šaukiasi pagalbos: „tik padėkite

man išsitraukti iš Šenbergo. <...> Būčiau visai patenkintas, jei gaučiau kokioj gimnazijoj mokytojo vietą“ (Lindė-Dobilas 1999: 117). Tų pačių metų rudenį Dobilas jau galėjo išsivaduoti iš kunigo pareigų, tačiau dėl menko nesusipratimo mokytojo darbą su 22 savaitinėmis pamokomis valstybinėje Panevėžio gimnazijoje jis pradeda tik 1922 m. rudenį. Todėl nesuklystume pasakę, kad Dobilo kritikos darbai išvis būtų likę neparašyti, jei pasiruošimas lietuvių ir visuotinės literatūros pamokoms nebūtų privertęs gilintis į teorines literatūros problemas, kurioms anksčiau rašytojas neskyrė daugiau dėmesio.

Diletantiškos studijos neapsaugojo nuo atsitiktinumų, nuo neadekvataus ar sureikšminto pirmų į rankas papuolusių veikalų darbų vertinimo, nuo pasišovimo atstovauti didiesiems, kurie į Dobilo akiratį pateko ne per nuoseklias studijas, iš vieno tyrinėjimo objekto išauginant kitą, nuo vienos pavardės pereinant prie kitos, bet dėl gryno atsitiktinumo ir paviršinių nuogirdų. Taip antai, 1925 m. pradžioje, Dobilas išstudijuoja Taine'o „Meno filosofiją“, o 1926 m. vasarą jau turi parašęs programinę studiją „Ar paseno Tenas?“, skelbdamasis esąs vos ne Taine'o adeptas. Vėliau ateina susidomėjimas Benedetto'u Croce'e: 1930 m. lapkritį Tiūbingene išleidžiamas vokiškasis Benedetto'o Croce'ės „Estetikos“ (1902) vertimas, Dobilas jį atsisuonia ir 1931 m. vasarį–kovą jau skaito paskaitas apie Croce'ės idealistinę estetiką Žemės ūkio akademijos ir Vytauto Didžiojo universiteto studentams, formuluoja kročišką meno koncepciją straipsnyje „Ars cognoscens“ (1931). Kiekvienas naujai perskaitytas veikalas tampa raktu į kūrybos esmės paslaptį ir nauja patirtimi, kuria Dobilas skuba dalytis su skaitytojais ir mokiniais. Dobilo mokinys Rapolas Šaltenis pasakoja: „Į Dantės „Pragarą“ nusileidžiame tik VIII klasėje, paskutinėje, nes tada mokytojas baigė studijuoti Kročės [*iš tikrųjų Croce'ės pasekėjo Karlo Vosslerio, 1921 – G. L.*] veikalą „Dante als religiöser Dichter“ ir su naujai patirtomis žiniomis norėjo supažindinti ir savo mokinius“ (Šaltenis 1990: 138–139). Gimnazijoje literatūros dėstymas vyko be jokios programos. Kai Matas Grigonis jį pakeitusiam naujam mokytojui norėjo įteikti lietuvių kalbos ir literatūros programą, Dobilas atsisakė ją paimti, sakydamas: „Pagyvensime – susidarysime“. Tačiau taip ir nesusidarė: „kaip pradėjo, taip ir varė toliau: kasmet naujai ją sudarinėjo, vis kaitaliojo“ (ten pat: 138).

Būtinybė įlieti gyvenimišką patirtį į visuotines kultūrinės formas ir jos vidinės logikos primetimas kultūrinėms paieškoms bei jų apibendrinimui, kitaip tariant, akivaizdus diletantiškumas, pasireiškiantis tiek

nesistemingumu, tiek ryškiau asmeniškumu, verstų abejoti, ar Lindė-Dobilą galima pavadinti literatūros teoretiku griežtos mokslų klasifikacijos prasme. Tikriausiai ne ir to nereikėtų bijoti pripažinti. Julijonas Lindė-Dobilas įdomus ne tuo, kiek ir kaip jis gebėjo referuoti savo perskaitytas knygas, bet greičiau tuo, kaip jo gyvenimiška patirtis, jo patriotiniai siekiai išsiliejo į europietiškosios kultūrinės patirties suklostytas formas, kiek jos padėjo jam pačiam suvokti save ir savo tautos situaciją. Tai irgi yra gyvybiškai svarbus savivokos būdas, suteikiantis kultūrinio tapatumo pojūtį. Ir ši patirtis turi neįkainojamą vertę.

... jų keliais einu

Kultūriškai reflektuojama vientisa gyvenimiška patirtis leido Dobilui tam tikra prasme išlikti konceptualiai nuosekliu teoretiku, kuris kone vienintelis Lietuvoje savo estetiškes koncepcijas rėmė į sąmoningai pasirinktą metodologinį pagrindą, nepaisant to, kad pats nepripažino meno teisės į metodologiją („yra tik estetikos sistemos“; Lindė-Dobilas 1996: 154). Iš kitų literatūros kritikų Dobilas išsiskyrė vidine būtinybe į savo tautos kultūrą žvelgti iš europietiškosios kultūros taško ir išeiti „į tą platų, gražų, o taip gyvą ir judantį kelią, kuriuo eina visas kultūringasis pasaulis“ (ten pat: 270). Rašytojas nebijojo savo išvadas remti meninėmis ar filosofinėmis Dilthey'aus ir Taine'o, Walzelio ir Croce'ės, Goethe'ės ir Schillerio, Homero, Dante'ės, Shakespeare'o idėjomis, be kurių, jo giliu įsitikinimu, neįmanoma prasibrauti iki grožinės kūrybos esmės. Svarbiausias tuo metu europietiškojo estetinio mąstymo kryptis, kaip teigia Aušra Jurgutienė, Lindėi-Dobilui atvėrė jautri teoretiko intuicija ir didelis mokslinis smalsumas (Jurgutienė 2003: 46).

Moksliniu atžvilgiu Lindės-Dobilo mintys apie kultūrą ir literatūrą nėra nei estetiškes, nei filosofinės, kadangi jos remiasi savavališka ir diletantiška reiškinių pajauta, sąmoningai kreipiama į emocinį-reprezentacinį interpretavimą. Išvados daromos anaiptol ne iš gilios, sudėtingos ir kruopščios reiškinių analizės, o atskirus faktus pajungiant asmeninio subjektyvumo modeliuojamai tikrovei. Šia prasme Dobilas artimiausias Basanavičiaus istoriosofinėms ir mitosofinėms koncepcijoms, kuriose giluminę reiškinių analizę pakeičia subjektyvi nuostata, sau naudinga linkme kreipianti reiškinių suvokimą. Nepastebėdamas esminio, mechanine sinteze nepašalinamo skirtumo tarp Taine'o ir Dilthey'aus filosofinių sistemų, Dobilas poetiškai transponuoja jas į medžio ir paukščio įvaizdžius, o tada pakylėta intonacija grakščiai sujungia žemę su dangumi, paukštį

su medžiu, pasiekdamas iliuzinę šių filosofinių sistemų vienovę. Iš tikrųjų neišlavintas Dobilas žvilgsnis apčiuopia tik paviršinį Taine'o ar Dilthey'aus teorijų sluoksnį, atpažįsta ir pasiima tik tai, kas atitinka jo paties akademiškai neapdorotas pažiūras, atsirenka tik aforistinius, iš bendro organiškai susiformavusio sisteminio konteksto išplėštus paskirus posakius ar teiginius, kurie iškritę iš visumos netenka savo konceptualiojo savitumo ir vientisumo, nors puikiai patenkina emocinį „didžiųjų“ reprezentavimo poreikį. Iš tokių mozaikinių dalelyčių galima lipdyti neva universalų modelį, kuris brandesniai intelektui labiau primins naivaus mokinio bandymą imituoti mokytojo kompetenciją². Todėl nieko keista, kad perskaitęs Taine'ą ir Dilthey'ų ir iš jų atsirinkęs tai, kas artima jo sielai, kas suteikia refleksinį tikrumą gyvenimiškai jo patirčiai, Dobilas padaro tarsi netikėtą sielų giminytės atradimą: „Perskaičiau ir nustebau pamatęs, kad jau jų keliais einu“ (Lindė-Dobilas 1996: 334).

Naujieji iš Vokietijos siuntinėjami skaitiniai Dobilą įveda į romantizmo paradigmai priklausančią vokiečių „dvasios istorijos“ mokyklą, kuri vysto Herderio iškeltą žmonijos ir tautos kokybinio dvasinio kitimo idėją ir dėl to atskiras istorines epochas suvokia kaip skirtingas tos dvasios kokybines fazes. Keliaudama į naujuosius laikus Europa įveikė visas privalomas dvasinės raidos pakopas, kurios laukia ir Lietuvos, nes „iš viduramžių, visai neragavusi Renesanso, nė viena tauta neperšoks į naujuosius laikus“ (ten pat: 121). Paspirtinti šią kelionę gali žymiausi pasaulio genijai ir „tik tada, kai lietuvis tars apie Gėtę, Šekspyrą, Dantę, Teną, Dilthey ir kitus didžiausius meno ir filosofijos atstovus savo rimtą žodį, tada tik turėsime tikrą, aiškų ženklą, kad mūsų kultūros pavasaris artinasi“ (ten pat: 318). Žvelgiant iš „dvasios istorijos“ metodologijos taško adekvačiai suvokti šiuos kūrėjus gali tik iki jų lygio išaugusi dvasia, kitaip tariant, kai suvokiamajame objekte nebelieka nieko kito, ko nėra suvokiančiam subjektui („dvasia atpažįsta tik tai, kas yra jos pačios sukurta“, sakė Dilthey'us; Dilthey 1946: 85). Graikų filosofas Plotinas, kurį Walzelis paskelbė nacionaliniu vokiečių filosofu ir kuris, kaip ir vokiečiai, „svorio centrą perkėlė į vidines aplinkybes“ (Walzel 1922: 92), kadaise tvirtino, kad „siela niekada nepamatys grožio, jei pati nepasidarys graži. Todėl kiekvienas pirmiau tegul tampa dieviškas ir visiškai gražus, jeigu jis nori pamatyti Dievą ir grožį“ (Плотин 1980: 443). Šia linkme nuo Johanno Herderio „Idėjų žmonijos istorijos filosofijai“ (1784–1791) formavosi fundamentalus suvokimas, kad kultūrinės formos visų pirma yra objektyvi dvasinio turinio („tautos dvasios“) apraiška, vadinasi, kul-

tūros kūrimas prasideda nuo žmogaus dvasios brandinimo. Oscaras Walzelis įkvepia vieną pamatinių kultūrologinių Dobilo idėjų: „Renesansas ne tiek reiškias susipažinimą ir tyrinėjimą antikos kultūros, kiek žmogaus dvasios perauklėjimą, jos tam tikrą persiformavimą“ (Lindė-Dobilas 1996: 101). Todėl ne valios pastangomis ar mechaniniu kopijavimu, o tik išauginta iki europietiškos dvasios lygio lietuvių tautos dvasia ims kurti europietiško lygio kultūrą.

Kai kurie skaitytojai skeptiškai žvelgė į Dobilo siekį menkesnės vertės lietuviškus kūrinius vertinti aukščiausiais pasauliniais standartais. Tačiau Dobilas kitaip negalėjo. Geriausi pasaulinės literatūros kūriniai jam tampa nebe nepasiekiamomis aukštumomis, iš kurių žvelgiant galima be gailėsčio pliekti menko lygio lietuvių literatūrą, bet geidžiamomis aukštumomis, kurias būtina pasiekti visaverte norinčiai tapti tautai. Vienas pirmųjų lietuvių intelektualų Dobilas nusikrato baimės lygiuotis į didžiuosius genijus. Dar rašydamas „Blūda“ jis aiškiai suvokė, kad meninkas turi taikyti į kultūrinės viršukalnes, ir joks savęs susimenkinimas nepadeda sulaukti tikro kūrybinio pripažinimo. Romano pasirodymas ir pirmieji palankūs G. Petkevičaitės-Bitės, Vydūno, Žemaitės atsiliepimai tiek sustiprino Dobilo pasitikėjimą savo jėgomis, kad jam jau rodėsi, kad „dabar į svetimąją literatūrą lengvas kelias“ ir kad „užgalėtojas būsiu aš“ (Lindė-Dobilas 1999: 45).

Dobilui svetimas iš baudžiavinės praeities paveldėtas drovus nušižeminimas, kuris vertė Joną Mačį-Kėkštą lietuviams ieškoti vietos paskutinėse kultūringų Europos tautų gretose: „Ne kiekvienas žmogus arba tauta gali žingsnis į žingsnį žengti pirmyn su kitais“, – rašė materialistas Mačys-Kėkštas, prie neįgalųjų priskirdamas lietuvių tautą, jos atėmęs kūrybines potencijas, išskyrus galimybę parazituoti kitų tautų atardimais, nes „išmintingi žmonės ir tautos ištyrė viską, mums liekti tik tapti jų pasekiniais: įgyti mokslą ir pažintį ne datyrimu, tik iš knygų“ (LLK 1971: 179). Dobilas griežtai pasisako prieš lietuvių kultūrininkų baimę ir negebėjimą remtis civilizuoto pasaulio kultūrine patirtimi. Laiške Juozui Eretui (1928) Dobilas pabrėžė domėjimosi teoriniais dalykais būtinumą: jeigu lietuvių rašytojai būtų skyrę daugiau dėmesio teoriniam lavinimuisi, tai ne vienas jų būtų pakilęs iki „aukštųjų kūrybos horizontų“ ir nebūtų dabartinės situacijos, kai kūryba neskiriama nuo aprašymo, publicistikos ir savo idėjų populiarinimo.

Lietuvių rašytojų kūrinius lygindamas su iškiliausiais pasaulinės literatūros kūriniais Dobilas negali nepastebėti, kad savivokos prasme

Lietuva yra vos teišsiropštusi iš viduramžių, gal dar net anapus Renesanso, bet labai toli atsilikusi nuo naujųjų laikų. Tai yra faktas, kuris egzistuoja nepriklausomai nuo to, ar jis bus pripažintas, ar aklaui neigiamas. „Man labai gaila, – sako Dobilas, – kad taip turtinga <...> mūsų tautos dvasia, iš kurios tiek svetimųjų garsenybių sau medžiagų sėmė, nesulaukia savo tikro reiškejo“ (Lindė-Dobilas 1996: 342), juk iš tikrųjų mes turime pakankamai medžiagos lietuviškam don Kichotui, tik niekaip nesulaukiam savojo Cervanteso (ten pat: 318). Dobilas nesiruošia smerkiančiai moralizuoti ar išbraukti Lietuvą iš kultūringų tautų sąrašo. Lietuvių tautos dvasią jis pajungia bendram europietiškosios kultūros procesui ir nubrėžia jos auginimo gaires. Garsūs vardai jam reikalingi ne saviplakai, bet aiškesniam ateities gairių suvokimui – lietuvių tautos dvasia vystosi ir bręsta pagal tuos pačius dėsnius, kurie subrandino ir Vakarų Europos literatūrą bei didžiųjų tautų dvasias. Kito pasirinkimo nėra: arba įveikti europiečių kadaise jau įveiktą kelią, su visais jo sunkumais, arba užsimerkti prieš šiuos sunkumus ir amžiams likti tamsiuose viduramžiuose. Tariamo piktojo genijaus lūpomis Dobilas pripažįsta lietuvių tautai visus didžios tautos duomenis, tačiau kol kas lietuvių tautos paskirtis tėra gyvu pavyzdžiu rodyti, kaip neatsakingai galima visus tuos gabumus iššvaistyti tuščiai (ten pat: 67). Niekas kitas nėra atsakingas už tokią apgailėtiną padėtį, tik pati tauta. Blogiausia yra tai, kad ir gavusi galimybę pabusti iš kultūrinio miego, tokia atsilikusi tauta nepuls iš karto studijuoti „kultūringųjų tautų idėją“, nes kaip didžiausia vertybė ją apakins jos primityvų lygį atitinkantys pigūs blizgučiai.

Į Atgimimą – į Renesansą!

Dobilas įvertina lietuvių tautos dvasios būvį ir jos suklestėjimui nubrėžia kelią, kuris savo forma bus lietuviškas, tačiau vidine esme visų kultūringųjų Europos tautų kelias į kultūros aukštumas vienodas (ten pat: 383) ir sudarytas iš trijų etapų – viduramžių, Renesanso ir Naujųjų laikų. Dobilas įveda binarinę opoziciją žemė–dangus, materializmas (kūniškumas)–idealizmas (dvasingumas). Amžinieji dvasios raidos dėsniai skelbia, kad žmogui lemta nuolat blaškytis tarp dangaus ir žemės, tačiau problemą galima išspręsti pasirenkant ne vieną iš kraštutinumų: arba aklą vergavimą religinei idėjai su kūniškojo prado slopinimu, arba pasidavimą žemiškiesiems malonumams, o aukso vidurys, kurį aptiko mėgstamiausias Dobilo poetas Goethe'ė: „Faustas, be šios žemės pomėgių ir grožio, vienintelio Renesanso idealo, reikalauja iš dangaus ir skaisčiausių žvaigždžių“ (ten pat: 149). Ne per kraštutinumus – Taine'o

materializmą ar Dilthey'aus idealizmą, bet aukso viduriu Dobilas artėja ir prie meno esmės pažinimo: kūryboje žmogus svyra „tai į idėjos pusę, tai į pozityvios tiesos“, bet „jis gražiausiai pasireiškia, būdamas vidury tarp jų“ (ten pat: 324).

Maironis ir Dobilas viduramžiams suteikia kone priešingą prasmę. Jeigu Maironiui viduramžiai yra idealaus Lietuvos būvio laikas, kada lietuviškumas skleidėsi visa savo pilnatve, tai Dobilui viduramžiai žymi dvasinį ir kultūrinį tautos atsilikimą. Vienas tą atsilikimą lemiantis bruožas yra tas pats, kurį Maironis laiko Lietuvos didybės bruožu: karžygiško entuziazmo sulipdyta nenormaliai išsiplėtusi valstybė. Žvelgdamas į senovę Maironis nesiremia istorizmo principu, todėl į viduramžius nori grįžti kaip į išsvajotus namus, patenkinančius jo dvasinius lūkesčius, o Dobilas į viduramžius grįžta irgi kaip į namus, kurių ribotumą jis jau pastebėjo ir kuriuo trokšta nusikratyti per dvasinį tobulėjimą pakildamas į naują, aukštesnę istorinio išsivystymo lygį. Istorines raidos pakopas Dobilas, kaip minėta, vertina kaip žmogaus ir tautos dvasinio išsivystymo pakopas, o Maironiui jos yra tam tikra mechaninė, fizine valstybių jėga paremta atsitiktinė priežasčių ir pasekmių sankloda, nes ne žmogaus dvasia kuria laiką, o laikas sąlygoja žmogaus dvasią. „Laikai brangiausi! Ar mums dar sugrįšite?“ – gali melsti Maironis, bet ne Dobilas, skubantis pirmyn į Renesansą ir Naujuosius laikus.

Lietuvą Dobilas kviečia darbuotis dvasios srityje, ragina budinti tautos dvasią, kurią saugojo ne Maironio apdainuotieji karžygiai, o paprastas artojėlis, saugojo tada, kai lietuvių bajorai nutautėjo, o didingą karžygių Lietuvą išblaškė istorijos skersvėjai. Kol kas Lietuva tebėra neišėjusi iš viduramžių, tačiau į civilizaciją mes pateksime tik per Renesanso vartus (ten pat: 36), kuriuos atkels lietuvių artojėlis. Renesansas, į kurį Dobilas mėgina šaukti visuomenę – „Į Atgimimą – į Renesansą“ – yra vertybinis perėjimas „nuo entuziuoto karžygio prie ramaus, doringo, politingo, idealingo artojėlio“ (ten pat: 35). Kultūrinę gyvastį artojėlis išsaugojo nuo priešistorinių laikų, kuriais lietuvių tauta buvo pasiekusi labai aukštą kultūrinį laipsnį. Net kitataučiai esą pastebi, kad „mūsų liaudis turi ne menkesnę vidaus kultūrą kaip kultūringesnės V. Europos tautos“ (ten pat: 128). Todėl Dobilas tiki, kad tik tada „užtekės Lietuvai laimės saulutė“, kada geriausius artojėlio bruožus išvysime besireiškiančius kultūros srityje (ten pat: 35). Vienintelis kelias į tikrą poeziją, kuria susidomės ir platesnis pasaulis, yra idiliškos lietuvių prigimties saugojimas, kultūrinimas ir kilninimas.

Kad ir kaip būtų sunku, lietuvis privalės perkainoti senąsias sustabarėjusias vertybes, kurios būdamos lokalioms vertėms saugo esamą padėtį, bet kartu tampa pažangos stabdžiu, nes neįgyja visuotinės reikšmės. Prie tokių vertybių priklauso ir Vytauto garbinimas. Vytauto didybė brangi ir prasminga tik lietuviams, o vokiečiams Vytautas ne daugiau kaip „garsus lietuvių karžygyss“ (ten pat: 29), be tos visuotinės reikšmės, kurią įgyja net Romos griovėjas Atila. Visuotinai reikšmingų kultūrinių formų lietuviai negebėjo kurti todėl, kad Lietuvos istorija kilo iš idėjos, tačiau savo esme yra fizinės jėgos istorija, panaši į totorių (ten pat). Lietuvos valdovai, užėmę milžiniškas teritorijas, karžygiško entuziazmo nesublįmavo į kultūrinę energiją, todėl jie negebėjo naujų žemių „viduje suugdyti“ į vientisą valstybę ir įtvirtinti ją Europos žemėlapyje, kaip tai padarė Karolis Didysis, todėl visa praeitis su narsiais karžygiais ir milžiniško jų darbo vaisiais dingo ir išsityrynė iš europiečių atminties. Atsargiau Dobilas ragina didžiulius net ir išgarsintus lietuvių kalbos senumus, kadangi kalbos senumas rodo dvasinį tautos konservatyvumą: formos turi nuolat keistis, o senas formas išlaiko tauta, nuo kultūringojo pasaulio atsiribojusi kinų siena.

Grožinė kūryba Dobilui yra tautos dvasios apraiška, per kurią jis bando „susekti mūsų tautos dvasios ypatybes“. Dobilas pritaria Johanno Herderio minčiai, kad tautos dvasia geriausiai reiškiasi liaudies dainose ir pasakose. Panašių raiškos galią įgyja ir kai kurie rašytojai. Vienas „kulminacinių lietuvių dvasios punktų“ Dobilui yra herojiška Pilėnų kunigaikščio Margirio mirtis, kuri yra kilniausias tikiškinis aktas, priartėjimas prie stambeldystės idealų, prie dievybės. Margirio žygdarbis lietuvių tautos dvasią pakelia į aukščiausią tašką stambeldystėje. Tokias savybes Dobilas vadina perlais, kurių nevalia tuščiai išbarstyti. Pamiršę Margirį su tokiu pat uolumu lietuviai vėliau judėjo prie krikščioniškų idealų. Stambeldystę pakeitė krikščionybė, tačiau lietuviai liko tie patys – logiški, nuosakūs, bet kartu ir kiek vienpusiški idealistai. Šie idealistai ir turi išsiveržti iš viduramžių į Renesansą, karžygi turi pakeisti artojų. Išmintingiausias vedlys į „slėpiningąją artojų dvasios pilį“ (ten pat: 52), Dobilo nuomone, yra poetas Antanas Vienažindis, didžiausias lietuvių lyrikas, su kurio poezija lietuvių tautos dvasia pakyla į aukščiausią tašką krikščionybėje. Vienažindžio poezija išveda lietuvių kultūrą į Renesanso kelią, o štai Strazdo poezija pasižymi viduramžių poezijai būdingu vergavimu religijai.

Lietuva žmogaus grožio dar nesuvokia

Naujųjų laikų kultūrą kuria jau nebe „masių bejėgis narys“, bet laisvas savaimingas individas, kuris suranda pats save. Vakarų Europoje žmogus jau seniai tapo svarbiausiąja vertybe ir aukščiausiąja instancija, į kurią nukreipta kultūrinė veikla, Lietuva žmogaus dar nesurado (ten pat: 314). Panašiai kaip ir Maironiui liūdnas mintis Dobilui sukelia poetinis Antano Baranausko likimas, rodantis, kaip lietuvių rašytojai negeba tinkamai išnaudoti nepaprastų savo gabumų. Norėdamas išsiaiškinti šią skaudžią paslaptį Dobilas gretina Baranausko ir Homero poeziją: Homeras, išreiškęs antikinės kultūros idealus, domisi žmogumi ir dievais, o gamtą naudoja tik kaip foną. Vėliau viduramžiai nusivylė žmogumi ir atsisuko į religinę idėją, visą žmogaus esybę pajungė Dievui, todėl tik atsidavimas dievybei lėmė žmogaus vertę. Šv. Tomas viduramžių ideologiją pakėlė iki aukščiausio taško – žmogus nustoja savarankiškos prigimties, jo jausmai tampa idėjos ir valios vergais (ten pat: 114). Viduramžiškas požiūris į žmogų tebeviešpatauja ir šiuolaikinėje Lietuvoje: „pas mus dar žmogus vertinamas pagal tai, kiek jis kuriai nors idėjai atsidavęs“ (ten pat: 70).

Idėjoje atgimusių Europą prie žmogaus XIV a. grąžino Dante'ė. Lietuva nei anksčiau, nei dabar žmogaus grožio nesuvokia ir žmogų vis dar tebevertina pagal aklą, fanatišką jo atsidavimą idėjai. Baranausko gamta tebėra dieviškojo grožio ir išminties išikūnijimas, jos grožis – nuostabi Dievo santvarka gamtoje, o žmogus, tas tremtinys šioje žemėje, kaip nuo maro bėga nuo viso to, ką garbina Homeras. Baranauskas lieka viduramžiuose, nes „Baranausko idėja atėjo iš tos šalies, kur poezija amžinai vergavo religijai“ (ten pat: 74). Renesansas prasideda su poezijos išsilaisvinimu iš religijos vergijos. Homeras kaip ir Renesansas siekė meninių tikslų, o Baranauskas su viduramžiais – religinių ir filosofinių. Tokia nuostata pakerta net ir didžiausių Lietuvos genijų kūrybos sparnus. „Anykščių šilelio“ autorius turėjo genijaus grūdėlį, – teigė Dobilas, o kad jis neišaugo į žaliuojantį ir žydintį Lietuvos meno medį, kaltas ir pats Baranauskas, ir jo aplinka. Siekiant ateityje išvengti tokių praradimų, reikia kardinaliai keisti lietuvių savimonės kryptį: Lietuva amžiais skuba į dangų, kuris gali tik šviesti, tačiau augti turi pats žmogus.

Po dešimties metų Dobilas pakeitė savo požiūrį į Strazdo kūrybos prigimtį. Lietuvių liaudis, – sako Dobilas, beveik visiškai sutampa su tauta, kadangi lietuvių tauta liko be dvasiškai brandžiausios dalies – ba-

gorijos, kuri pasuko nutautėjimo keliu, gerokai sulėtindama dvasinį visos tautos augimą. Tautos dvasia savo išmatavimais sutapo su liaudies dvasia, o liaudies žmogus yra visiškai ištirpęs kolektyvinėje dvasioje. Antanas Strazdas, „pagal savo dvasios struktūrą tikras valstietis-mužikas“ (ten pat: 116), savo poezijoje išreiškė ir visos liaudies dvasią. Strazdui nereikalingos nei filosofinės sistemos, nei „sistemizuotos tikybos“, kurios Donelaičiui, kaip kažkada Dante’ei, leido atverti vartus į Renesansą, bet sutrukdė į jį įžengti. Donelaitis pirmasis ieško žmogaus idealo ir jį randa, tačiau Donelaičio valstiečio idealumo atskaitos taškas vis vien išlieka krikščioniškasis modelis. Strazdas laisvas nuo tokių sąlygų. Strazdas yra tikras gamtos žmogus, sąmoningas, laisvas muzikas, kuriantis tik iš širdies. Jam gražus visas žmogus su gerosiomis ir blogosiomis dvasios pusėmis“ (ten pat). Renesanso žmogus domisi ne anapusiniu pasauliu, o vieninteliu šiuo pasauliu. Vergiškas paklusimas idėjai – religinei ir politinei – ir išsivadavimas iš vergavimo idėjai bei atsidavimas kūniškajam grožiui yra svarbiausias kriterijus, atribojantis viduramžius ir Renesansą. Strazdo valstietis meldžia išganyto, tačiau ne mažiau jam rūpi ir šios žemės laimė. Todėl Strazdas skelbiamas tipišku Renesanso, bet, pabrėžia Dobilas, valstietiškojo Renesanso, atstovu.

Prie lietuvių tautos pabudimo, prie viduramžių varžtų sutraukymo, Dobilo nuomone, svarbiausiai prisidėjo Strazdas, Vienažindis, Vaižgantas ir labai svarbu, kad Lietuva susilaukė politinio Renesanso, nes tai yra viena svarbiausių kultūrinio Renesanso prielaidų. Po nepriklausomybės atgavimo labai paspartėjo dvasinė tautos branda, kurios naują etapą Dobilui žymėjo Vinco Mykolaičio-Putino romanas „Altorių šešėly“ (1932–1933). Putino romanas kaip brandesnio turinio forma sužadino tokį entuziazmą, kad privertė Dobilą gerokai pakoreguoti lietuvių tautos dvasios brandinimo koncepciją ir prabilti apie senesnių kultūrinių formų įveikimą: lietuvių tauta nesukūrė jokių išorinių kultūrinių viduramžiškų formų, tačiau viduramžius pergyveno psichiškai, vadinasi, „turim turėti ir Renesansą“ (ten pat: 138). Laikas įgijo milžinišką pagreitį, todėl galima tikėtis, kad ir Renesansą greitai pergyvensim ir įžengsim į naujuosius laikus. Krikščioniškoji religija, pasak Dobilo, ilgus amžius varžė žmogiškuosius geidulius, tačiau užuot juos sutramdžiusi ar išnaikinus, tik dar labiau sustiprino. Atėjo laikas, kai religijos įtaka susilpnėjo, ir visa iki šiol kaupta kilimo į aukštybes energija nevaldoma bloškėsi į žemę. Atėjo Renesansas, žinantis vien garbės, valdžios, turtų ir žemiškųjų malonumų

troškima. Tiksliausiai jo dvasią perteikė Vinco Krėvės „Šarūnas“, o Putino „Altorių šešėly“ geriausiai išreiškė renesansiškojo – šios žemės – grožio paieškas. Jeigu 1922 m. Dobilas apgailestauja, kad Lietuva dar nėra išbridusi iš viduramžių, tai 1934 m. jis jau užtikrina, kad „mes, lietuviai, pergyvenom ir, rodos, tebegyvenam Renesansą su visais jo geraisiais ir blogaisiais savumais“ (ten pat: 148).

ne materija duoda dvasiai formas...

Ieškodamas literatūros esmės Dobilas bandė sukurti universalią estetinę metodologiją, kurioje harmoningai sintezuotųsi filosofinis materializmas (Taine'o pozityvizmas) ir idealizmas (Dilthey'aus sistema). Dobilo teigimu, tai yra dvi šiuo metu dominuojančios mokyklos, kylančios iš materialistinės ir idealistinės pasaulėvokos. Literatūros tyrimo metodo atžvilgiu realizmui, kuris remiasi išoriniu pasauliu, atstovauja Taine'o pozityvizmas (literatūroje – Homeras), kuris moko tvirtai atsistoti ant žemės, bet nepastebi, kaip pakerpa sparnus sielai. Romantizmui, kuris remiasi į vidinį kūrėjo pasaulį, atstovauja Dilthey'aus metodas (literatūroje – Dante'ė), kuris gražina sparnus ir pakelia virš žemės. Prancūzai, tiksliai pastebi Lindė-Dobilas, labiau domisi forma, bet apleidžia turinį, o vokiečiai domisi turiniu, bet mažiau dėmesio kreipia formos problemai, Taine'as eina Aristotelio keliu, o Dilthey'us kartu su visais vokiečių kūrėjais „eina labiau Plotino keliu“ ir mums artimesnis yra tuo, kad „veda kūrybą iš dvasios“ (ten pat: 333). Iš pradžių literatūros esmės paieškos Dobilą veda prie prancūzų pozityvizmo ir svarbiausio jo atstovo Hypollite'o Taine'o („Meno filosofija“, 1865–1869), kuris Dobilą žavi, bet nepavergia ir nepaverčia aklu pozityvizmo sekėju. Iškėlęs Taine'o metodo privalumus Dobilas nurodo ir svarbiausias jo silpnynes, kurias kompensuoja vokiečių idealisto Dilthey'aus „pergyvenimo ir kūrybos“ koncepcija. Taine'o teorija leidžia geriausiai pažvelgti į kūrybos pagrindus ir suprasti naujausius (Dilthey'aus mokyklos) metodus. Kritiškai pasvėręs abiejų mokyklų trūkumus ir privalumus Dobilas pasisako ne už vieno metodo dominavimą, o už abiejų metodų sintezę, nes į kūrybos rūmus reikia eiti ne vienu keliu, o visais keliais ir iš visų pusių.

Straipsnyje „Ars cognoscens“ Dobilas polemizuoja su Jurgio Baltrušaičio meno samprata ir Benedetto Croce'ės idėjomis grindžia perėjimo iš viduramžių (per žmogaus išlaisvinimą iš idėjos vergijos) į Renesansą dėsningumą: „ne žmogus turi būti išpraustas į tam tikros idėjos rėmus, bet jis pats, jo dvasia turi sau formų susirasti“ (ten pat: 350), nes

„ne materija duoda dvasiai formas, bet dvasia pati susidaro jas sau, naudodamasi laisvai, pagal savo norą, materiją ir verždamasi iš jos į tyrosios dvasios karalystę“ (ten pat: 345). Ironišką šypseną Dobilui sukelia jaunųjų rašytojų bandymas mechaniškai imituoti moderniąsias meno sroves, ypač poetų, kuriuos išaugino rageliai, dainelės, raliavimas, pastangos savo eilėraščiuose išreikšti mašinos ritmą. Mašina svarbi Europai, bet ar gali mašinos ritmas įkvėpti lietuvi? Dobilas neatmeta modernių srovių, bet nepamiršta, kad jas pagimdė labiau subrendusių Europos tautų dvasia. Mašinos prigimtį lietuvių poetai galės perprasti, bet tam reikalingas gerokai ilgesnis laikas (ten pat: 122). Keliolika metų iki Dobilo panašiai samprotavo ir jaunas Balys Sruoga, lietuvių rašytojus kritikavęs už tai, kad „pas mus pirm tautinės dailės atsirado dailės „principai“... Principai ne savo, tautinės tvėrybės pagimdyti, bet iš svetimųjų skolinti, tankiai gal gerai neatjausti, o kartais gal ir ne visai suvokti, suprasti“ (Sruoga 1990: 54). Problema jau seniai pagauta: lietuviai bando beždžioniauti, imituodami svetimas kultūras, bet ar jų vidinis turinys atitinka tas svetimas kultūras? Devyniolikamečiui Sruogai „principai“ dar gali būti pasiskolinti, visa bėda tik ta, kad jie ne visada tinkamai suvokiami ir suprantami. Panašiai kaip ir Sruoga Dobilas tiki, kad išaugusi tokia, kokia ji istoriškai susiformavo, lietuvių tautos dvasia pagimdys poeziją, kuria susidomės ir visas likęs kultūrinis pasaulis.

* * *

Įsitraukęs į literatūrinės kritikos gyvenimą Dobilas nusistebi Lietuvoje viešpatuojančiu „viduramžišku“ požiūriu į literatūrą. Pats jis kritiniuose straipsniuose konkrečių grožinių kūrinių nenagrinėja, bet naudojami jais kaip priemone prasibrauti iki vidinės meno kūrinio esmės ir išspręsti tautos dvasinės brandos bei kultūrinių raiškos formų klausimą. Toks siekis visiems Dobilo estetikos rašiniams suteikia organišką vienvės pojūtį, o juose išplėtotą kultūros kritikos diskursą paverčia vienu įdomiausių tuometėje intelektualinėje kultūroje (Samalavičius 2008: 148). Dobilas aiškiai suvokė, kad kultūra yra ne forma, o žmogaus dvasios turinys. Epigoniškas formos imitavimas negali sukurti tapataus turinio, kurį išauginti galima tik iš vidaus. Tiek žmogus, tiek tauta Dobilui jau yra tampantys ir kokybiškai kintantys dydžiai.

Vis dėlto galima būtų suabejoti, ar Dobilas, nepaisant latviškosios patirties ir vokiško išsilavinimo, galėjo adekvačiai suvokti „dvasios istorijos“ mokyklos puoselėtus estetinės pasaulėvokos principus, kuriuos,

beje, ne vieną šimtmetį brandino liuteroniškoji ir netgi pietistinė vokiškosios kultūros dalis. Įdomu, kad 1922 m. rudenį, kai Dobilas pradėjo mokytojo karjerą ir pasinėrė į Dilthey'aus bei Walzelio darbų studijas, Miuncheno universitete Vincas Mykolaitis-Putinas užsirašė į Fritzo Stricho literatūros paskaitas, kuriose turėjo nepakartojamą galimybę iš vieno žymesniųjų „dvasios istorijos“ literatūros teoretikų lūpų išgirsti naują romantikos ir klasikos koncepciją, kurią Strichas ką tik buvo apibendrinęs knyga „Vokiečių klasika ir romantika, arba išbaigtumas ir begalybė“ (1922). Tačiau, kaip prisipažino Putinas, filosofinės Stricho teorijos prielaidos jam pasirodė gana painios ir sunkiai suvokiamos, nors pakankamos, kad Putiną patrauktų į begalybę besiveržiantis romantizmas, o ne išbaigtumu besiremiantis klasicizmas (Mykolaitis-Putinas 1962, 268). Po penkerių metų, 1927 m., „Židinio“ žurnalo 10 numeryje Vaižgantas glaustai, bet sąžiningai sukonspektavo Stricho veikalą, paskui savitai preparavo pagrindines jo idėjas ir sulipdė vaižgantiškąją „romantinio idealizmo“ koncepciją³.

Lygiai kaip ir Vaižgantas Dobilas gebėjo tiksliai referuoti Dilthey'aus ar Walzelio mintis, bet lygiai kaip ir Vaižgantui, imantis savarankiškos analizės, nebepavydavo nuosekliai laikytis išpažįstamų teorinių principų: sąmoningai identifikuojantis su „dvasios istorijos“ mokykla protas tiksliai išskiria stipriausias objekto savybes, tačiau kai šis orientyras pasislepia bei nebeateina į pagalbą ir reikia pačiam pagal išmoktas taisykles atpažinti konkretų kūrinį, tada viršų paima kultūrinė prigimtis (pasąmonė), ir kūrinio interpretacija grįžta į įprastas lietuviškojo pozityvizmo išvažinėtas vėžias. Taip antai, kalbėdamas apie būtinybę ištirti tautos *dvasią*, Dobilas nuolat nukrypsta į tautinio *charakterio* tyrinėjimus, arba pasisakydamas prieš fotografinį vaizdavimo būdą („jei tai bus tikra kūryba, nei gamtos, nei gyvenimo objektyviai atvaizduoti negalima“; Lindė-Dobilas 1996: 123) ištiesai gretina empirinę ir meninę tikrovę Putino romane, iš autoriaus primygtinai reikalauja maksimalaus atitikimo „Lietuvos gyvenimo vaizdai“, taip pat kitos pozityvistinės nuostatos patvirtinimo: personažas apibendrina tam tikrų žmonių grupių bruožus ir juos tipologizuoja („Toks jau lietuvių būdas. Vasaris – tikriausias mūsų tipas“; ten pat: 145).

Kaip nuoseklus Dilthey'aus pasekėjas Dobilas galėjo suprasti, kad jo išpažįstamos filosofinės koncepcijos neišaugo ir negalėjo išaugti be šaknų, giliai suleistų į turtingą kultūrinę dirvą, kurios Lietuvoje dar nebu-

vo kam išpurenti, vadinasi, nebuvo prielaidų pasiekti tokį vidinį tapatumą joms, kad Dobilo dvasia kaip savo kūrinis atpažintų tai, ką sukūrė Vakarų Europos kultūra nuo Homero iki Dilthey'aus. Net ir Taine'as teigė, kad meno pobūdis yra ne valios ar sąmoningo apsisprendimo vaisius, nes „tam, kad pasaulio scenoje galėtų atsirasti panašus menas, reikia, kad amžiai paruoštų tokią pat aplinkumą“ (Taine 1938: 200), kurią Taine'as suvokia kaip „bendrą dvasios ir papročių būvį“ (ten pat: 8).

Dėl tos pačios priežasties tyrinėjimo metodus Dobilas traktuoja ne kaip išbaigtus visuminius požiūrius į meną, išreiškiančius tyrinėtojo subjektyvųjį tapatumą objektui, bet kaip sudėtines dalis, kurios dar nepriaugo ar į kurias mechaniškai subyrėjo visuminis požiūris. Šį visuminį požiūrį Dobilas ir siekia rekonstruoti, krūvon sudėdamas Taine'o ir Dilthey'aus metodus, žemę ir dangų, medį ir paukštį. Taine'as ir Dilthey'us, Walzelis ir Croce'ė, dirbdami bendrą darbą, kiekvienas savo keliu iš visų pusių pamažu artėja prie absoliutaus kūrybos esmės suvokimo. Iš įvairių estetikos mokyklų Dobilas pašalina istorinį (diachroninį) dėmenį bei sukelia jas į dabarties (sinchroninį) lygmenį. Kūryba tampa objektyviu dariniu, kurį atspėti bando įvairios mokyklos.

Tad vienu atveju galima kalbėti apie Dobilo estetinių nuostatų giminybę vokiečių dvasios istorijos mokyklai ir jos kūrėjui Dilthey'ui, kitu atveju – prancūzų pozityvizmui ir jo kūrėjui Taine'ui, bet abiem atvejais šie metodai pereina per savamokslio patriotiškai nusiteikusių tyrėjų rankas. Reikalauti subtilaus sisteminio pažinimo ne tik iš Dobilo, bet ir iš visos tuometinės lietuvių kultūros dar gerokai per anksti. Užteko to, kad tuomet buvo bandoma suvokti save pačius ir kad Dobilas tai daro pasitelkdamas europietiškosios kultūros kontekstą, į kurį atkakliai braunasi savo reprezentaciniu entuziazmu.

NUORODOS

¹ „Kai Dobilo Bajoriūnas tikisi išauklėsiąs savo sūnų kunigu, tai pamanai, kad tas jo sūnus ir yra Putino kunigas Vasaris“ (Ambrazevičius 1934: 526).

² „Lindė atrodo anekdotiškai, kai teigia norįs tobula metodologine sinteze aprėpti Taine'o pozityvistinę literatūros istorijos teoriją ir Dilthey'aus interpretacinės (dvasinės) istorijos teoriją. Ši keista Lindės metodologinė fantazija, suteikusi Taine'ui papildomą medžio, o Dilthey'ui – paukščio vaizdinį, parodo tik viena: kaip jam buvo sunku adekvačiau reflektuoti Gyvenimo hermeneutiką ir moderniąją literatūrologiją“ (Jurgutienė 2003: 77).

³ Šia tema išsamiau žr. mano straipsnį: „Tarp teorinės ir istorinės romantizmo sampratos“ (*Lituanistica*, 2003, nr. 2, p. 82–92).

LITERATŪRA

- Ambrasevičius 1934 – Juozas Ambrasevičius, „Dobilas. Tarp rašytojo ir filosofo“, *Židinys*, nr. 12, p. 520–526.
- Bajarūnienė 2003 – Jadvyga Bajarūnienė, „Johanno Wolfgango Goethe’s asmenybės bei kūrybos traktuotė Julijono Lindės-Dobilo eseistikoje“, *Julijonas Lindė-Dobilas. Literatūros esmių ir laisvių architektas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Dilthey 1946 – Wilhelm Dilthey, *Die Philosophie des Lebens*, Frankfurt am Main.
- Juodelis 1929 – Petras Juodelis, „Romantiškasis idealizmas grįžta...“, *Piūvis*, nr. 2, p. 69–80.
- Jurgutienė 2003 – Aušra Jurgutienė, „Wilhelmo Dilthey’aus hermeneutikos poveikis Julijono Lindės-Dobilo literatūros supratimui“, *Julijonas Lindė-Dobilas. Literatūros esmių ir laisvių architektas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Keliuotis 1928 – Juozas Keliuotis, „Rusija, Vakarų Europa ir Lietuva“, *Židinys*, nr. 10, p. 233–246, nr. 12, p. 399–410.
- Keliuotis 1997 – Juozas Keliuotis, *Meno tragizmas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Lindė-Dobilas 1996 – Julijonas Lindė-Dobilas, *I slėpiningąjį dvasios pasaulį*, Vilnius: Vaga.
- Lindė-Dobilas 1999 – Julijonas Lindė-Dobilas, *Laiškai*, Vilnius: Vaga.
- LLK 1971 – *Lietuvių literatūros kritika*, t. 1, Vilnius: Vaga.
- Mykolaitis-Putinas 1962 – Vincas Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, t. 8, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Mykolaitis-Putinas 1968 – Vincas Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, t. 7, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Samalavičius 2008 – Almantas Samalavičius, „Kultūros kritika tarpukario Lietuvoje: Julijonas Lindė-Dobilas“, *Logos*, nr. 54, p. 146–155.
- Sruoga 1990 – Balys Sruoga, *Verpetai ir užuvėjos*, Vilnius: Vaga.
- Šaltenis 1990 – Rapolas Šaltenis, *Tarp dangaus ir žemės*, Vilnius: Vaga.
- Taine 1938 – Hippolyte Taine, *Meno filosofija*, Kaunas.
- Walzel 1922 – Oscar Walzel, *Vom Geistesleben alter und neuer Zeit*, Leipzig.
- Плотин 1980 – «Перевод трактата «О прекрасном» (I 6)», Алексей Ф. Лосев, *История античной эстетики*, Москва: Искусство, с. 435–443.

BETWEEN MEDIEVAL AND MODERN TIMES, OR WHEN “THE SUN OF HAPPINESS WOULD RISE IN LITHUANIA”. (JULIJONAS LINDĖ-DOBILAS)

Gintaras Lazdynas

Summary

Julijonas Lindė-Dobilas is well-known as the author of the first Lithuanian psychological and social novel and many literary criticism and aesthetic works, the long-time director of Panevėžys Gymnasium. Contemporaries described him as an extremely spiritual, introvert man, the most conscious preacher of idealism, who searched for manifestations of Lithuanian character, and sought to understand Lithuanian literature in the context of world literature. Despite all his merits, Dobilas did not get adequate appreciation. Putinas, the author of “Literature History” published in 1936, does not dedicate any line to

Dobilas, while Keliuotis claims that Dobilas was not a popular writer, because literary critics had not quoted him, had not analysed him, while the ordinary readers had not known that such a writer had existed.

Such literary isolation of Dobilas could be explained by that Dobilas as a personality was formed not in Lithuania, but in Latvia that had deep Lutheran traditions, where he not only graduated from the German gymnasium, but also was a pastor for about 15 years.

By methodological attitudes Dobilas is close to German “spirit’s history” school. Dobilas created idealistic cultural conception of Lithuanian nation, the underlying idea of which declared that “not substance gives forms to the spirit, but the spirit per se creates them for itself”. It means that a modern cultural state is not only like the national spirit’s objetivisation. In order to reach the Western cultural state Lithuania has to go down only one possible road – to nurture its nation’s spirit, which so far generates only fairly primitive forms. On this road Lithuania will have to re-evaluate some values, among them the Antiquity cult or pride in its language archaism. The nation will be reborn through the cultivation of ploughman’s (peasant’s) spirit. Such conceptually consistent approach to art and through it to nation spirit’s problems in the Lithuanian culture was not only new, but also psychologically hardly acceptable, because Dobilas did not promise quick rebirth of the nation.